

K Z O M B U N D I A K Ń A T
Z B A D A Ń A

Warszawa, czerwiec 2010

www.cbos.pl ● sekretariat@cbos.pl

BS/87/2010

DOŚWIADCZENIA Z OKRESU

PIERWSZEJ „SOLIDARNOŚCI”

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
4 lutego 2010 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Żurawia 4a, 00-503 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

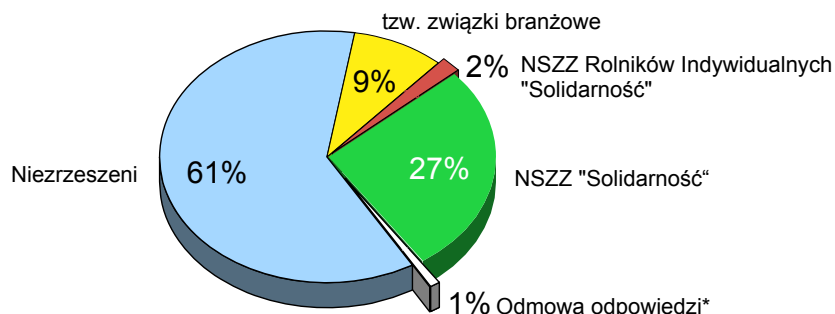
W związku z przypadającą niebawem trzydziestą rocznicą Porozumień Sierpniowych, które zapoczątkowały ruch „Solidarności”, CBOS wspólnie z Europejskim Centrum Solidarności podjął badanie dotyczące pamięci o wydarzeniach lat 1980 – 1981 oraz oceny tych wydarzeń. Konsultantem naukowym badania był prof. Ireneusz Krzemiński.

Mówiąc o funkcjonowaniu w zbiorowej pamięci Polaków okresu tzw. pierwszej „Solidarności”, warto uwzględnić specyfikę pamięci o latach 1980 – 1981 wśród ludzi, którzy byli wówczas w wieku umożliwiającym świadome przeżywanie zachodzących wydarzeń. Najmłodszy z nich mają obecnie powyżej czterdziestu lat życia. W omawianym tu badaniu „Solidarność – doświadczenie i pamięć”¹ przyjęto wiek co najmniej siedemnastu lat w okresie powstawania Związku jako granicę, powyżej której respondenci mogą odpowiadać na pytania dotyczące tego aspektu zagadnienia. Osoby takie (urodzone w roku 1963 lub wcześniej) stanowiły mniej więcej połowę badanej próby (49%). Do nich skierowany został specjalny blok pytań.

W tej grupie badanych blisko jedna trzecia (29%) to według własnych deklaracji uczestnicy ruchu Solidarności (27% podało przynależność do NSZZ „Solidarność”, a dalsze 2% do NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność”). Członkami tak zwanych wówczas związków branżowych (późniejszego OPZZ) było 9% tej grupy ankietowanych.

¹ Badanie „Solidarność – doświadczenie i pamięć” zrealizowano w dniach 12 marca – 12 kwietnia 2010 roku na 1803-osobowej reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

RYS. 1. DEKLAROWANA PRZYNALEŻNOŚĆ ZWIĄZKOWA W LATACH 1980 – 1981

* Ponadto dwie osoby należały do tzw. związków autonomicznych

Na wstępie trzeba uczynić jeszcze jedną uwagę. Nie posiadamy danych o ówczesnych cechach społeczno-demograficznych badanych osób, lecz jedynie o ich cechach obecnych i one właśnie zawarte są w tabelach aneksowych. Nie tylko wiek, ale także niektóre inne cechy (wielkość miejsca zamieszkania, wykształcenie lub przynależność społeczno-zawodowa) mogły ulec pewnym zmianom w stosunku do lat 1980 – 1981. Można jednak przypuszczać, że są to zmiany niewielkie.

WSPOMNIENIA

Pierwsze pytanie, na które spróbujemy odpowiedzieć, dotyczy tego, co pozostało w pamięci badanych z okresu narodzin „Solidarności”, z wydarzeń roku 1980. Pytanie poświęcone tej kwestii miało charakter otwarty, tzn. respondentom nie proponowano odpowiedzi do wyboru, lecz sami formułowali ich brzmienie.

Mimo iż w pytaniu wymieniony był rok 1980 i wyraźnie było zaznaczone, że chodzi o okres powstawania „Solidarności”, w odpowiedziach badanych pojawiały się zdarzenia z całej dekady lat osiemdziesiątych, aż po Okrągły Stół i wybory 1989 roku. Wskazuje to pośrednio na sposób funkcjonowania pojęcia „Solidarności” lat osiemdziesiątych w świadomości społecznej. Z pojęciem tym bowiem niejednokrotnie bywa kojarzony cały okres schyłku PRL, od Porozumień Gdańskich po rok 1989.

Co Pan(i) przede wszystkim zapamiętał(a) z okresu powstania „Solidarności” w 1980 roku?

Strajki	26%
Kartki, kolejki, puste sklepy	13%
Stan wojenny – sceny, obrazy	11%
Uczucie niepokoju, niepewności, strachu	8%
Nadzieję	8%
Entuzjazm, radość, wspaniałą atmosferę panującą wśród ludzi	7%
Rozmowy „Solidarności” z władzą, swoją sympatię dla „strony solidarnościowej”	7%
Słuchanie Wolnej Europy	6%
Swój (lub najbliższych) udział w strajku	5%
Represje z okresu stanu wojennego	4%
Oflagowanie zakładów, afisze, ulotki itp.	3%
Okrągły Stół, pierwsze wybory	2%
Uczucie nadziei połączonej z niepokojem	2%
Bałagan, chaos	2%
Wolność słowa, wypowiedzi	2%
Własną (lub najbliższych) aktywność w „Solidarności”	2%
Krytyczne wypowiedzi o strajkach lub Związku „Solidarność”	2%
„Byłem po przeciwnej stronie”	2%
Biedę, ciężkie życie	2%
Inne	5%
Deklaracje obojętności wobec wydarzeń, dystansowanie się od nich	10%
Nic, trudno powiedzieć	13%

Suma odsetków przekracza 100, gdyż badani mogli wymienić więcej niż jedną sprawę

Czas, w którym powstała „Solidarność”, to w pamięci żyjących wówczas Polaków przede wszystkim strajki, kolejki przed pustymi sklepami i stan wojenny. Co czwartemu spośród tej grupy badanych (26%) okres ten kojarzy się przede wszystkim ze strajkami. Ponadto co dwudziesty (5%) wspomina udział w strajkach: własny lub osób najbliższych – współmałżonka, kogoś z rodziców, rodzeństwa lub dzieci. W sumie więc niemal co trzeci spośród Polaków urodzonych przed 1963 rokiem kojarzy okres powstania „Solidarności” przede wszystkim ze strajkami. Jako najważniejsze wspomnienia z tego okresu strajki pojawiają się stosunkowo częściej we wspomnieniach członków „Solidarności” i osób niezrzeszonych niż członków związków zwanych wówczas branżowymi.

Tabela 1

Przynależność w roku 1980 do:	Odpowiedzi osób pamiętających z 1980 roku przede wszystkim:	
	strajki	własny udział w strajku
	w procentach	
– NSZZ „Solidarność”	28	9
– związków branżowych	20	5
Niezrzeszeni	26	3

Druga co do częstości występowania grupa skojarzeń z okresem powstawania „Solidarności” to puste sklepy, kartki i kolejki (13%), a także ciężkie życie i bieda (2%). Interesujące, że tego rodzaju skojarzenia występują nieco częściej we wspomnieniach osób niezrzeszonych (15% – kartki, kolejki; 2% – bieda) i członków „Solidarności” (12% i 2%) niż członków związków branżowych (7% i 3%).

Co dziewiąty badany (11%) jako najważniejsze wspomnienie z czasu powstawania „Solidarności” wymieniał stan wojenny. W tych wspomnieniach charakterystyczne są przede wszystkim sceny i obrazy – czołgi na ulicach miast, demonstracje i akcje ZOMO, a także afisze na murach i ulotki. Ponadto 4% ankietowanych wymieniło represje stanu wojennego. Warto dodać, że represje wymieniane były niezależnie od przynależności związkowej odpowiadających.

Część omawianej grupy badanych zapamiętała przede wszystkim niepowtarzalną atmosferę tych miesięcy, dominujące w otoczeniu uczucia, emocje i nastroje. Powszechnie panującą wśród ludzi wspaniałą atmosferę, entuzjizm i radość wspomina 7% z nich, a członkowie „Solidarności” (12%) niewiele różnią się pod tym względem od członków związków branżowych (10%). Natomiast rzadziej wspomnienia takie mają niezrzeszeni (4%).

Nadzieję na zmianę, na lepsze czasy, wymieniło 8% respondentów – przede wszystkim członkowie „Solidarności” (13%), rzadziej niezrzeszeni (6%), a najrzadziej członkowie związków branżowych (3%). Część ogółu tej grupy (2%) dodawała, że nadzieja ta połączona była z niepokojem. Ponadto wspomniano także ten okres jako czas wolności słowa, wypowiedzi, krytyki (2%).

Nie mało osób, i to niezależnie od przynależności związkowej, zapamiętało z tego okresu przede wszystkim silne i powszechne uczucie niepokoju, niepewności – o siebie, najbliższych, o to, „jak się to wszystko skończy”, a nawet odczuwanie strachu (łącznie 8% ogółu).

Badanym utkwiły także w pamięci rozmowy „Solidarności” z władzą. Wymienia je łącznie 7% ankietowanych. Wspominają o tym, jak z napięciem obserwowali te rozmowy, mówią o swojej i swego otoczenia sympatii dla „strony solidarnościowej”. Wśród wspomnień pojawiały się także obrazy „oflagowanych” zakładów pracy czy afiszy i ulotek na ulicach (3%). Niektórzy z omawianej grupy badanych (2%) wspominają również własną – lub najbliższych – aktywność w „Solidarności”.

Nie można pominąć tego, że we wspomnieniach nierzadko – u 6% badanych – występuje Radio Wolna Europa. Wspominane jest ono jako źródło informacji o sytuacji w kraju, strajkach w innych miastach i zakładach, rozmowach z rządem itp., ale fakt słuchania RWE pojawia się także jako samodzielne wspomnienie z tego okresu.

Z drugiej strony co dziesiąty spośród Polaków pełnoletnich lub bliskich pełnoletniości w roku 1980 (10%) deklaruje obojętność lub dystans wobec ówczesnych wydarzeń. Deklaracje takie składają przede wszystkim członkowie związków branżowych (13% z nich), rządziej niezrzeszeni (7%), a tylko 2% członków „Solidarności”.

Sporadycznie pojawiają się także wypowiedzi oceniające negatywnie to, co się wówczas działo. Co pięćdziesiąty badany (2%) wymienia podkreślaną przez ówczesną propagandę negatywną ocenę strajków i ich skutków bądź wyraża krytyczną opinię o Związku „Solidarność”. Tyle samo osób kojarzy ten czas z bałaganem i chaosem. Również 2% żyjących wówczas respondentów kwituje pytanie o wspomnienia z tego okresu krótko: „byłem po przeciwnej stronie”.

Wreszcie 13% tej grupy ankietowanych stwierdza, że nie pamięta nic szczególnego z tego okresu. O braku takich wspomnień mówią najczęściej niezrzeszeni (17% z nich), rządziej członkowie związków branżowych (12%). Jednak także 4% ówczesnych członków „Solidarności” nie zapamiętało nic szczególnego z roku 1980.

Panujące wśród ludzi uczucia – niepokój, nadzieja, entuzjazm – zajmują poczesne miejsce wśród wymienianych spontanicznie wspomnień z lat 1980 – 1981. Doznawanym przez badanych uczuciom poświęciliśmy też odrębne pytanie, w którym z listy zawierającej dziesięć uczuć wybierali zarówno te pozytywne, jak i negatywne. Oto jak rozkładają się wśród ogółu ankietowanych doznawane wówczas uczucia.

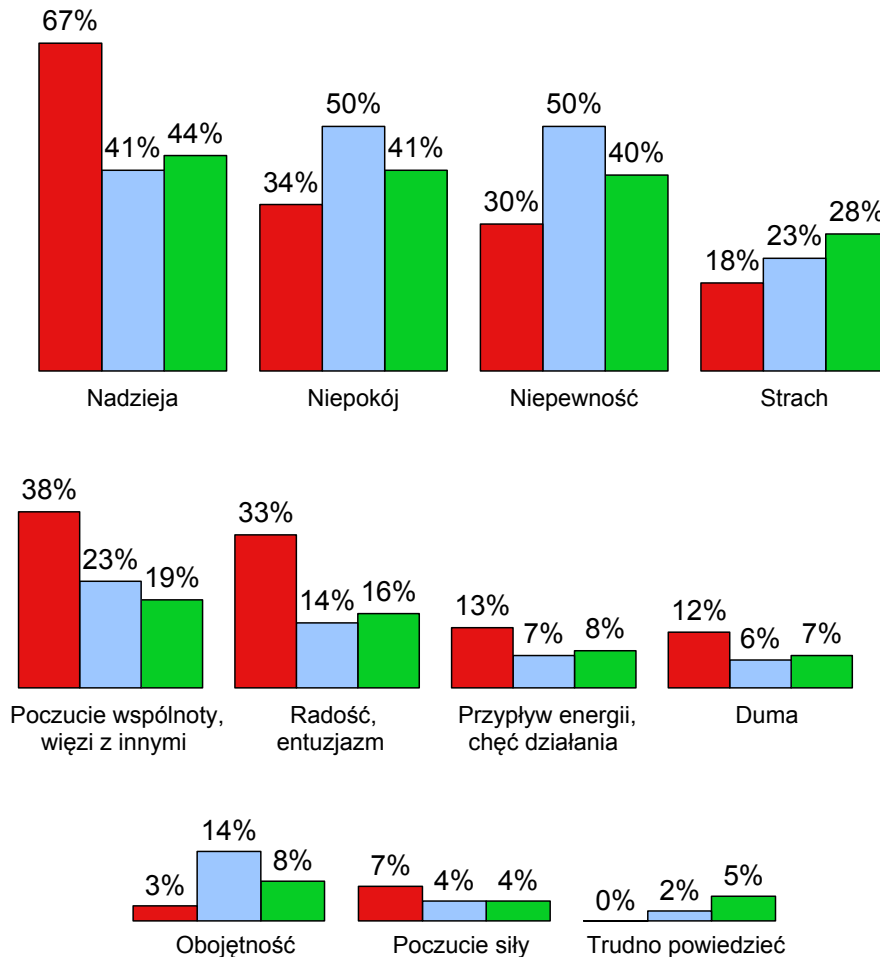
Czy pamięta Pan(i), jakich uczuć wówczas doznawał(a)? Z podanej listy proszę wskazać nie więcej niż trzy uczucia, które najlepiej opisują Pana(i) ówczesny nastrój, nastawienie do tego, co się działo

Radość, entuzjazm	21%
Niepokój	40%
Nadzieja	50%
Przyptyw energii, chęć działania	9%
Duma	8%
Niepewność	38%
Poczucie wspólnoty, więzi z innymi	24%
Strach	25%
Poczucie siły	5%
Obojętność	7%
Trudno powiedzieć	3%

Nie jest chyba zaskoczeniem, że inne uczucia lepiej zapamiętali ówcześni członkowie „Solidarności”, inne – członkowie związków branżowych, a jeszcze inne – badani nienależący wówczas do żadnego związku. Wśród członków „Solidarności” dominowała nadzieja. Doznawanie tego uczucia wspomina dwie trzecie z nich. Blisko dwie piąte członków „Solidarności” wymienia poczucie wspólnoty, więzi z innymi. Było to wśród nich drugie co do częstości występowania uczucie, doznawali go dwukrotnie częściej niż niezrzeszeni, a także zdecydowanie częściej niż członkowie związków branżowych. Radość i entuzjazm wspomina jest przez co trzeciego członka „Solidarności”, tak samo często jak uczucie niepokoju, a nieco częściej niż niepewność.

RYS. 2. CZY PAMIĘTA PAN(I), JAKICH UCZUĆ WÓWCZAS PAN(I) DOZNAWAŁ(A)?

■ Członkowie "Solidarności" ■ Członkowie związków branżowych ■ Niezrzeszeni

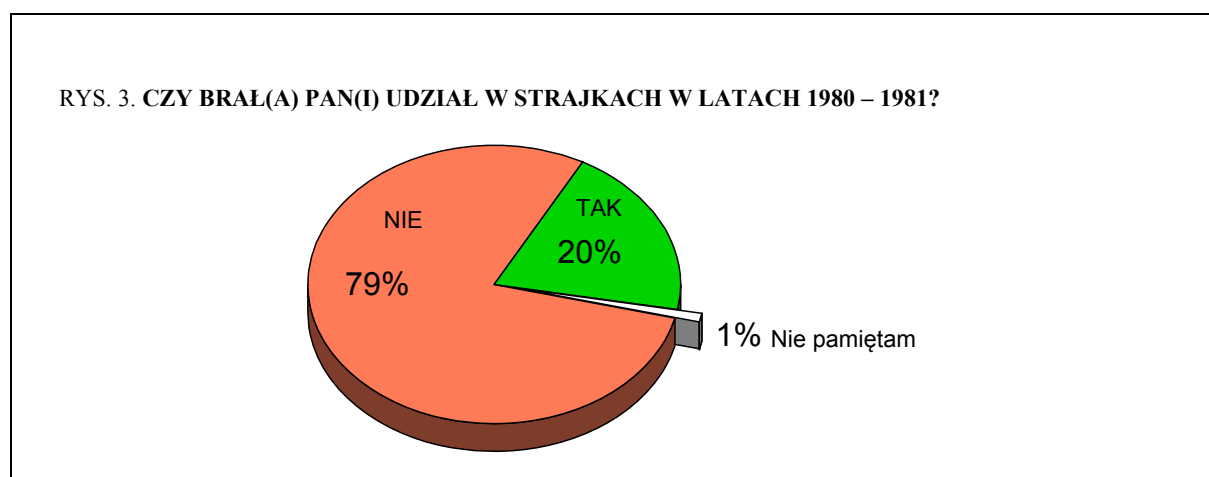

Członkowie związków branżowych najczęściej pamiętają uczucia niepokoju, a także niepewności. O każdym z tych uczuć mówi co drugi z tej grupy badanych. Nadzieja pojawia się w ich wspomnieniach na trzecim miejscu, wskazywana przez dwie piąte z nich. Poczucie wspólnoty i więzi z innymi członkowie związków branżowych wymieniają dopiero w następnej kolejności, równie często jak uczucie strachu. Zarówno jedno, jak i drugie z tych uczuć wskazuje prawie co czwarty członek tych związków.

Osoby, które wówczas nie należały do żadnego związku, wspominają niemal równie często niepewność i niepokój, co nadzieję. Stosunkowo najczęściej ze wszystkich pamiętają oni uczucie strachu, a rzadziej od innych – poczucie wspólnoty i więzi z innymi.

UDZIAŁ W STRAJKACH I JEGO MOTYWACJA

Mimo iż we wspomnieniach o roku 1980 zdecydowanie dominują strajki, tylko co dwudziesty badany (5%) wymienia osobisty w nich udział wśród najważniejszych wspomnień o tym okresie. Jednak uczestniczenie w strajkach deklaruje znacznie więcej respondentów (20%).

W strajkach lat 1980 – 1981 uczestniczył co drugi ówczesny członek NSZZ „Solidarność” i co szósty członek związków branżowych. Natomiast wśród badanych nienależących wówczas do żadnego związku mniej niż co dziesiąty mówi o swoim udziale w strajkach.

Tabela 2

Przynależność związkowa	Czy brali udział w strajkach?	
	Tak	Nie
	w procentach	
„Solidarność”	50	50
Związki branżowe	17	83
Niezrzeszeni	7	93

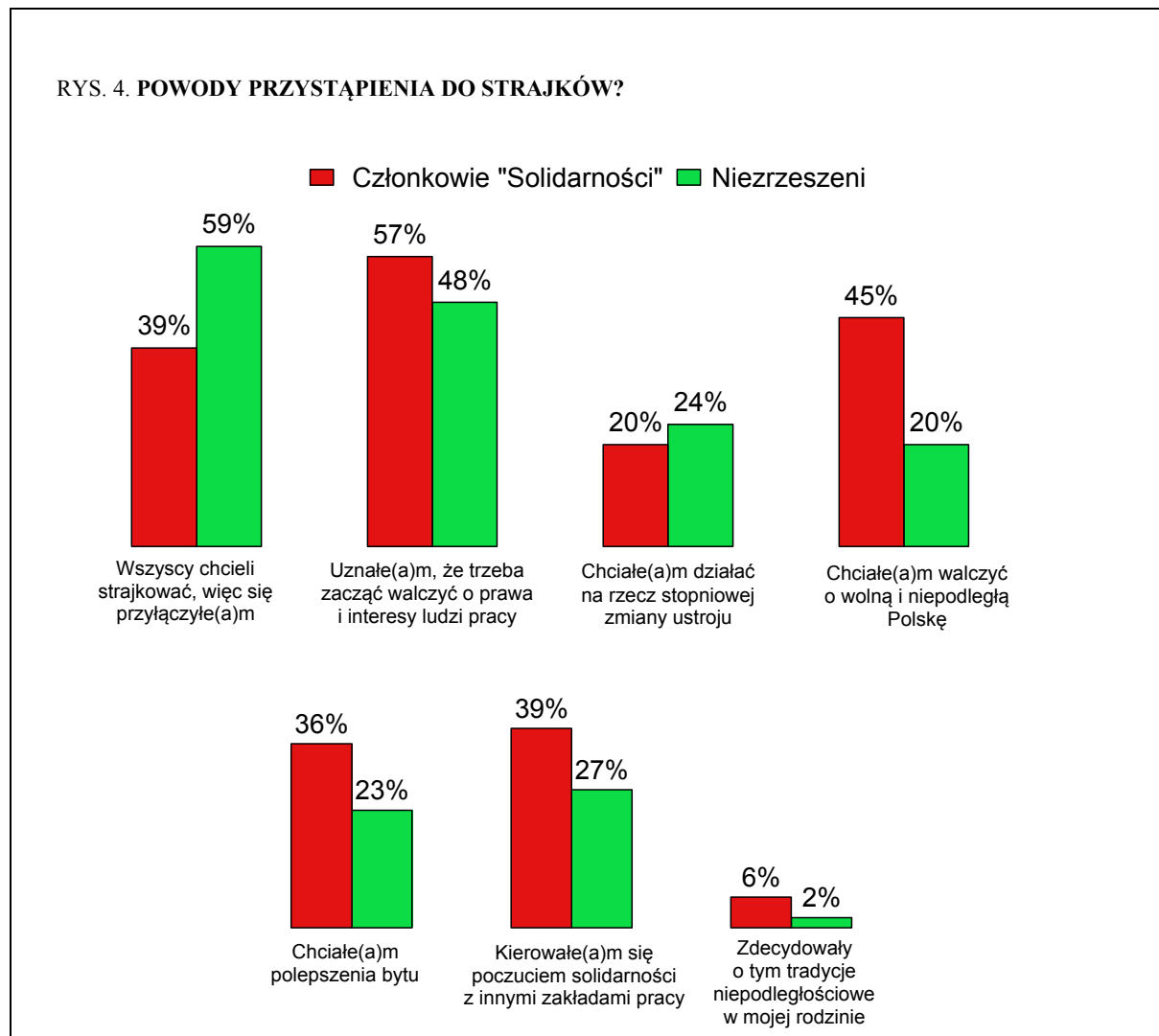
Ruch „Solidarności” opierał się przede wszystkim na załogach wielkich zakładów pracy. Strajki w tych zakładach nadawały ton wydarzeniom lat 1980 – 1981, toteż o swoim uczestnictwie w nich mówią przede wszystkim mężczyźni, robotnicy, członkowie średniego personelu technicznego, mieszkańcy wielkich miast i badani z wykształceniem zasadniczym zawodowym. Niewiele rzadziej od robotników doświadczenia strajkowe mają także specjaliści z wyższym wykształceniem i członkowie dzisiejszej kadry kierowniczej. Wśród uczestników strajków częściej spotykamy osoby o orientacji prawicowej niż centrowej i lewicowej, natomiast zdecydowanie najrzadziej brali w nich udział badani o niesprecyzowanych poglądach politycznych (patrz tabele aneksowe).

Ankietowanych, którzy uczestniczyli w strajkach lat 1980 – 1981, zapytaliśmy o motyw przystąpienia do akcji strajkowych. Mogli oni wybrać nie więcej niż trzy spośród przedstawionych im siedmiu możliwych powodów. Najczęściej wskazywanym motywem, wybranym przez ponad połowę ogółu uczestników strajków (54%), była „walka o prawa i interesy ludzi pracy”. Druga w kolejności pojawiła się niechęć do wyróżniania się spośród ogółu, coś w rodzaju „owczego pędu” („wszyscy wokół chcieli strajkować, więc się przyłączyłem” – 44%). Tyle samo badanych kierowało się motywacją patriotyczną („chciałem walczyć o wolną, niepodległą Polskę” – 38% oraz „zdecydowały o tym tradycje niepodległościowe w mojej rodzinie” – 6%). Mniejszą liczbę wskazań uzyskał będący głównym hasłem NSZZ „Solidarność” motyw solidarności z innymi („kierowałem się poczuciem solidarności z innymi strajkującymi zakładami pracy” – 37%), a także żądania płacowe („uznałem za słuszne żądania płacowe, chciałem polepszenia bytu” – 32%). Dla co piątego uczestnika strajków (20%) powodem przystąpienia do nich była walka z komunizmem („chciałem działać na rzecz stopniowej zmiany ustroju”).

Dlaczego zdecydował(a) się Pan(i) przystąpić do strajków w latach 1980 – 1981? Proszę wybrać nie więcej niż trzy odpowiedzi

Uznałem(a)m, że trzeba zacząć walczyć o prawa i interesy ludzi pracy	54%
Wszyscy wokół chcieli strajkować, więc się przyłączyłem(a)m	44%
Chciałem(a)m walczyć o wolną, niepodległą Polskę	38%
Kierowałem(a)m się poczuciem solidarności z innymi strajkującymi zakładami pracy	37%
Uznałem(a)m za słuszne żądania płacowe, chciałem(a)m polepszenia bytu	32%
Chciałem(a)m działać na rzecz stopniowej zmiany ustroju	20%
Zdecydowały o tym tradycje niepodległościowe w mojej rodzinie	6%
Z innych powodów	2%

Nasuwa się pytanie, czy członkowie NSZZ „Solidarność” w latach 1980 – 1981, przystępując do strajków, kierowali się takimi samymi motywami jak uczestnicy strajków nienależący do żadnego związku, czy też zachodziły tu jakieś różnice².

Członkowie „Solidarności” najczęściej jako powód przystąpienia do strajku podają walkę o prawa i interesy ludzi pracy, na drugim miejscu walkę o wolną, niepodległą Polskę, a dopiero na trzecim, równie często jak poczucie solidarności z innymi strajkującymi zakładami pracy, wskazują niechęć do wyróżniania się spośród innych, „owczy pęd”. Natomiast dla niezrzeszonych najczęstszym motywem strajkowania była właśnie niechęć do wyróżniania się spośród innych. Dla członków „Solidarności” dwukrotnie częściej niż dla

² Ze względu na niewielką liczebność badanych uczestniczących w strajkach, a będących członkami związków branżowych (ogółem 13 osób) nie uwzględniamy ich w analizie.

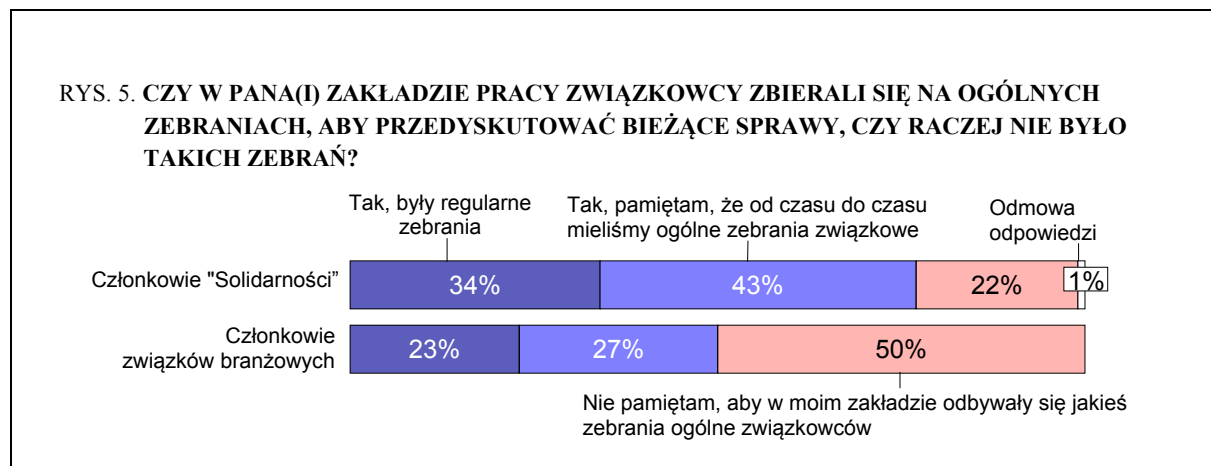
niezrzeszonych strajk był także formą walki o niepodległość. Członkowie „Solidarności” również częściej niż niezrzeszeni artykułują powody socjalne i ekonomiczne. Jedyne chęć działania na rzecz zmiany ustroju równie często motywowała do przystąpienia do strajku członków „Solidarności” jak pozostałych badanych.

Dają się także zaobserwować różnice w motywacjach przystąpienia do strajków związane z deklarowanymi (przypominamy, że deklarowanymi obecnie) poglądami politycznymi. Uczestnicy strajków o orientacji lewicowej częściej niż pozostali uzasadniają przystąpienie do nich tym, że „wszyscy chcieli strajkować, więc się przyłączyłem” (57% deklarujących poglądy lewicowe, 33% – centrowe i 40% – prawicowe). Motywację niepodległościową podaje blisko połowa badanych identyfikujących się z prawicą (48%), co trzeci określający swoje poglądy polityczne jako centrowe (33%), a tylko jedna piąta o poglądach lewicowych (21%). Żaden z uczestników strajków mający lewicowe poglądy nie podaje jako motywu przystąpienia do niego działań na rzecz zmiany ustroju.

Wyróżniają się także mieszkańcy wielkich miast, którzy zdecydowanie rzadziej niż inni odpowiadają: „wszyscy wokół chcieli strajkować, więc się przyłączyłem” (14%, podczas gdy wśród ogółu badanych średnio odpowiedzi takiej udziela 44%). W tej grupie ankietowanych z kolei najczęściej pada odpowiedź: „uznałem, że trzeba zacząć walczyć o prawa i interesy ludzi pracy” (78%).

ZEBRANIA, DYSKUSJE

Szesnaście miesięcy między sierpniem 1980 a grudniem 1981 roku to także okres burzliwych zebrań i dyskusji w zakładach pracy. Czy i w jakim stopniu utkwiły one w pamięci uczestników?

Zebrania związkowe znacznie częściej zapamiętali członkowie „Solidarności” niż badani należący wówczas do związków branżowych. Z kolei tych, którzy odpowiedzieli, iż w ich zakładzie odbywały się zebrania związkowe, pytaliśmy, czy przypominają sobie jakieś jedno konkretne, szczególnie ważne zebranie. Odpowiedzi twierdzącej udzieliło około jednej piątej pytanych o to związkowców (20% członków „Solidarności” i 18% członków związków branżowych).

Tematyka zebrań zapamiętanych jako szczególnie ważne przez członków „Solidarności” i związków branżowych była podobna. Koncentrowała się przede wszystkim wokół takich kwestii jak podjęcie strajku (26%), wybory związkowe i inne sprawy organizacyjne (24%) czy też postulaty wobec władz państwowych (19%). Nieco rzadziej dyskutowano o warunkach pracy w zakładzie czy innych sprawach pracowniczych, socjalnych (13%).

Respondentów pytaliśmy także o zapamiętane ważne dyskusje, toczone w organizacjach związkowych. Dyskusję taką przypomina sobie nieco więcej członków „Solidarności” niż związków branżowych.

Tabela 3

Czy przypominają Pan(i) sobie jakąś ważną dyskusję w Pana(i) organizacji związkowej, która toczyła się w latach 1980 – 1981?	Odpowiedzi osób należących do	
	„Solidarności”	związków branżowych
	w procentach	
Tak, przypominam sobie taką dyskusję, osobiście brałem(a)m w niej udział	10	3
Tak, przypominam sobie taką dyskusję, ale osobiście nie brałem(a)m w niej udziału	8	5
Nie pamiętam takiej dyskusji	80	91

Dyskusje te dotyczyły przede wszystkim spraw politycznych, ideologicznych (27%), pracowniczych (20%) oraz podjęcia i organizacji strajku (16%). W dalszej kolejności wymieniano jeszcze sprawy organizacyjne związku, jak: wybór delegatów, dysponowanie funduszami itp. (10%), taktykę działań związku (10%) oraz sprawy zakładu pracy (8%).

Sięgając pamięcią do lat 1980 – 1981 żyjący wówczas Polacy wspominają przede wszystkim strajki i powszechnie odczuwane braki w zaopatrzeniu, wyrażające się kolejkami przed pustymi najczęściej sklepami i kartkami. Pamiętają również stan wojenny, który kojarzą

przede wszystkim z charakterystycznymi obrazami czołgów na ulicach, rozpędzania demonstracji, rozrzucania ulotek. Nie można jednak przeoczyć tego, że co czwarta osoba pamiętająca ten okres bądź to nie zachowała żadnych szczególnych wspomnień, bądź też akcentuje swoją obojętność, dystans wobec zachodzących wówczas wydarzeń.

Polacy dobrze zapamiętali również ówczesne nastroje, charakteryzujące się głównie nadzieją oraz poczuciem wspólnoty, więzi z innymi i entuzjazmem, połączonym jednak z niepewnością, niepokojem czy wręcz strachem. Nadzieja, a także poczucie wspólnoty, więzi z innymi były przede wszystkim uczuciem rozpowszechnionym wśród ówczesnych członków „Solidarności”. Dla osób należących wówczas do związków branżowych, jak również niezrzeszonych charakterystycznymi uczuciami były wtedy niepokój i niepewność, choć często mówią oni także o nadziei.

W strajkach, które dominują we wspomnieniach o tym okresie, osobisty udział brał co piąty spośród ogółu badanych, ale co trzeci robotnik wykwalifikowany i technik. Także wśród ogółu mężczyzn i mieszkańców ponadstutysięcznych miast blisko co trzeci uczestniczył w strajkach. Można więc powiedzieć, że jest to dość powszechne przeżycie żyjących wówczas Polaków.

Jako motyw przystąpienia do strajku najczęściej podawana jest walka o prawa i interesy ludzi pracy, ale niewiele rzadziej ich uczestnicy przyznają się do ulegania swoistemu „owczemu pędowi” – przyłączeniu się, bo inni chcieli strajkować. Taką właśnie motywację najczęściej podają uczestnicy strajków nienależący do żadnego związku zawodowego.

Jednak nie było nigdy tajemnicą, że strajki lat 1980 – 1981 miały także inny charakter. Ponad jedna trzecia ogółu ich uczestników, a blisko połowa członków „Solidarności”, jako jeden z motywów uczestniczenia w nich wymienia walkę o wolną i niepodległą Polskę, a co piąty – działanie na rzecz zmiany ustroju.

Opracował
Michał STRZESZEWSKI